

(Време, 15.10.2009)

Из штампе је управо изашла нова књига Алексе Ћиласа *Из емиграције* (Службени гласник), скоро две деценије након што се овај београдски социолог и есејиста вратио у Београд после једанаест година проведених у политичком изгнанству на Западу. Посвећена је успомени на Ванета Ивановића – "Југословена, демократу, пријатеља". Алекса је отишао 1980, као двадесетшестогодишњак, да ради докторат на Лондонској школи за економију и политичке науке. Политички азил у Великој Британији добио је због бројних претњи високих партијских и полицијских функционера (попут Станета Доланца), као и напада режимских новинара. То је била цена његовог јавног залагања за корените демократске реформе југословенског друштва. У обимној књизи

Из емиграције

налазе се есеји и чланци Алексе Ћиласа објављивани у познатим западним часописима и српском лондонском месечнику "Наша реч", који је уређивао Десимир Тошић, као и многа документа и текстови других аутора – пријатеља и противника.

"ВРЕМЕ": Вратили сте се у земљу почетком деведесетих. Било је то време рата, санкција

, мобилизација и општег осиромашена

, када су хиљаде људи тражиле начин да по сваку цену оду вани

. Ви сте напустили посао научног сарадника на Харвардском универзитету да бисте се преселили у Београд

. Чиме сте се руководили

?

Ваш отац Милован Ћилас каже

: "

Режими и владе долазе и одлазе

—

трају народи и домовине

"

.

АЛЕКСА ЋИЛАС: Земљу сам први пут посетио у децембру 1990, када је било јасно да

Пише: Алекса Ћилас
понедељак, 19 октобар 2009 10:27

нећу бити ухапшен, а коначно сам се вратио у јуну '93. Увек сам себе видео као научног радника који хоће да помогне демократске процесе у земљи, у које сам укључивао излазак из грађанског рата, помирење југословенских народа, смењивање Слободана Милошевића. Дакле, потпуно је логично да се из харвардског академског раја вратим у ову нашу балканску комбинацију пакла и чистишта. Али сам наставио да одлазим на америчке универзитете и држим предавања.

"Наша реч" је објављивала дисидентске текстове, петиције, апеле и протесте из Београда ...

Почетком и средином осамдесетих (до доласка Милошевића), Београд је у свету важио за град са најлибералнијом опозицијом у Југославији и чак Источној Европи. Десимир Тошић и ја смо се трудили да "Наша реч" буде њено гласило. Залагањем и вештином људи из круга "Наше речи", овај месечник је у стотинама примерака пребациван у Београд. Није било полицијског претреса а да нису налажени примерци "Наше речи".

У мају 1982, шеф Државне безбедности Србије напада вас и Михајла Михајлова као покретаче организације која руши уставни поредак , човек који је у емиграцији био десна рука Макса Лубурића

,
ушташког генерала и команданта Јасеновца

,
тврди у интервјуу да га је југословенска полиција наговарала да вас убије

,
познати британски публициста Џорџ Урбан

,
касније саветник Маргарет Тачер

,
пише о покушајима да вас се застраши

.
Живели сте између страха и наде
?

Људи се стиде да кажу да су патили, да су се плашили. Но, ја признајем да јесам, али само повремено. И нисам ни најмање смањιο своје активности. Не знам колико сам стварно био у опасности. Али, специјално одељење британске полиције нудило ми је двадесетчетворосатну заштиту, укључујући и да полицајац станује у мом стану, а моји родитељи су у Београду од бивших партизанских другова добијали информације да су

претње озбиљне. Мој отац се обратио отвореним писмом светској јавности.

Недвосмислена је ваша приврженост западним политичким вредностима, али се истовремено у књизи читава и критичност према политици Запада

.

Ми око "Наше речи" нисмо ником припадали сем сами себи. Одсуство званичне западне подршке демократским струјањима у земљи доиста је заслуживало моју критику. Уосталом, зар равнодушност Запада није отварала простор грађанском рату?

Ваша критика Запада се наставила и после повратка у земљу, али сада из других разлога

?

Не само што нису подржавали нас демократе већ су почетком деведесетих подржали, или бар прихватили, ауторитарне националисте. А на крају су и наоружавали екстремне војне формације и герилске групе. Говорили су против етничког чишћења, а често га подржавали. На крају ме ни бомбардовање није изненадило.

Изјашњавали сте се као Југословен?

То сам и данас. Што не значи да нисам и Црногорац и Србин. А такође и Србијанац – па у Београду у истом стану живим од 1954! Југославија није била вештачка творевина и за мене је њен дуги, крвави распад, који се можда још није завршио, управо доказ да је она била једино демократско решење за југословенско национално питање. Можда ће историја показати да је на крају највећи губитник била Европа. Јер, Југославија је била она будућност коју Европа себи прижељује.

У чланку "Против комунизма и антикомунизма" 1982. написали сте да би један "фанатичан и бескомпромисан антикомунизам

"

био опасан и штетан у ситуацији распада југословенског комунистичког система

.

Тај наслов је суштина моје политичке оријентације и круга људи око "Наше речи". Без ове полазне тачке немогуће је помирити српско друштво, створити атмосферу за мирне реформе. Па ми и данас, 2009, уместо објективне историје и даље по медијима водимо партизанско-четничке битке. Немали број новинара напада партизане као горе од Немаца, а хвали и оне десничаре који су отворено колаборирали.

Већина хрватске емигрантске штампе жестоко вас је нападала, али сте са неким од хрватских емиграната успоставили сарадњу

Да, наше либерално југословенство, уз залагање за заштиту српских националних интереса искључиво демократским средствима, веома је плашило хрватску емиграцију која је готово без изузетка била екстремна: држава по сваку цену, етнички што чистија. Јер, идеје као што су наше могле су да привуку знатан део Хрвата у земљи, а сигурно би биле прихватљиве западном јавном мњењу. Дакле, видели су нас као потенцијале креаторе треће Југославије. Ја сам успоставио сарадњу са двонедељником "Нова Хрватска". Њен уредник Јакша Кушан, са којим се и данас повремено дописујем, био је демократских уверења. Уосталом, зато је и потпуно маргинализован у Туђманово време. Опет, "Нова Хрватска" је из опортунизма, а можда и из страха, повремено давала простора екстремним ставовима. Тога у "Нашој речи" није било.

Врло сте оштро критиковали Туђманове националистичке антијугословенске текстове, али сте се истовремено залагали да му се не суди у Југославији.

Желео сам да идем корак даље од београдског дисидентског покрета, који у свом залагању за слободу говора није обухватао хрватске, албанске и друге националисте, чак и када нису проповедали мржњу и када су се залагали за демократију. Да додам, Туђманови ставови су тада били много умеренији него крајем осамдесетих година.

Један сте чланак у књизи назвали "Право на национализам".

Да, али само на национализам који не шири националну мржњу, одриче се насиља,

прихвата демократију. Узгред, то није био чланак првенствено о српском већ о хрватском и другим национализмима.

У неколико чланака у првој половини осамдесетих година хвалили сте југословенске војничке традиције и говорили да у ЈНА има одличних официра, али сте изражавали велику забринутост за борбену способност војске

будући да је била претворена у оружје партије и њене идеологије

Моја забринутост била је у великој мери заснована и на утисцима које сам стекао током служења војног рока 1978/79. (граничар, Марибор). Титоистичка идеологизација војске представљала је двоструку опасност. С једне стране, чинила ју је стубом диктатуре и противником демократских реформи, а с друге, потенцијално је угрожавала њено јединство чим та идеологија буде одбачена. Најзад, било је много вероватније да ће у идејном вакууму оружане снаге много лакше пригрлити екстремни него демократски национализам.

У време хладног рата критиковали сте званичну југословенску политику изједначавања НАТО-а и Варшавског пакта, док данас НАТО сматрате сувишним, а улазак Србије у њега штетним ?

Управо тако. Са Совјетским Савезом и његовим сателитима требало је имати добре државне односе, а идеолошки и политички се потпуно одвојити и окренути ка Европи. Титово и поститовско инсистирање на пролетерском интернационализму и солидарности социјалистичких земаља стварало је забуну у војсци, а и шире, и могло је да послужи као оправдање за совјетску војну интервенцију у случају реформи којима је демократска опозиција тежила. Уз то су Мађарска и Бугарска, чланице Варшавског пакта, имале и претензија на југословенске, тачније српске територије. Са падом Берлинског зида требало је укинути НАТО, а свако стварање војних коалиција вршити кроз Уједињене нације, или евентуално Европску унију.

Да ли вам је у емиграцији падало на памет да би Југославија могла толико дуго да чека пред вратима Европе?

Стални рефрен наших текстова је да постоји опасност од националистичког грађанског рата. Наша активност је у великој мери била покушај да се то спречи. А ако би ипак дошло до грађанског рата, као једну од последица свакако смо видели и одлагање европских интеграција у недоглед. Истовремено, будући да је Југославија била више повезана с Европом од других источних земаља, и да је тада демократски дисидентски покрет био у успону, сматрали смо да, уз нешто политичке мудрости, како наше тако и западне, можемо просто да улетимо у Европу.

Сматрате ли пети октобар 2000. "мирним преласком у нови друштвени систем", за који сте се у

"

Нашој речи

"

залагали

?

Пети октобар је светла страница српске историје, а од тада су се догодиле крупне промене. Истовремено, још смо далеко од модерног демократског друштва које смо ми око "Наше речи" замишљали и планирали осамдесетих година у Лондону. Ризикујући да будемо оштро нападнути са разних страна, рекао бих да је било и демократизације у првим годинама Милошевићеве владавине. Он је партију која је имала монопол власти претворио у партију која је "само" хегемон – дозвољава опозицију, али јој не допушта да буде равноправна. Но, демократске реформе у Источној Европи ишле су много брже, а код нас је избио, делимично и Милошевићевом кривицом, грађански рат.

Милошевић је изгубио Косово, а на власти се учврстио као његов бранитељ и спасилац

"Наша реч" је прва направила дијагнозу, а самим тим и прогнозу косовског питања. Отворила је дебату, у којој су сви демократски предлози били добродошли. Ја сам касније предлагао споразумну поделу Косова: трећина нама, две трећине Албанцима. Наишао сам у Београду на мало подршке и много жестоке критике. Албанци би почетком деведесетих сигурно на то пристали. Али, убрзо су њихови захтеви постали максималистички – првенствено због подршке Запада, највише Америке. Дух времена на територији читаве Југославије био је радикалан, насилан. Преговори, договор, споразум, нагодба, поравнање – оно што је био наш метод, наш стил политике, морало је да чека

будућност.

Ви сте у књизи подробно анализирали ондашњу употребу израза "непријатељ" и "издајник"

за критичаре режима

Ти изрази употребљавани су и за вас и ваше пријатеље

Да. Ми смо називани непријатељима, контрареволуционарима, издајницима, агентима страних сила и шпијунима, чак фашистима и терористима.

Тај језик мржње је и данас присутан у политици.

Политика увек изазива жестоке страсти. Мржњу је немогуће избећи чак и када се својски боримо против ње. Ипак, напади на нас били су нешто изузетно. Ми смо били релативно мала група интелектуалаца која се писаном речју уз врло скромна материјална средства залагала за мирне демократске реформе. Нападати нас на такав начин значи претити друштву да ће било каква критичка мисао бити најстроже санкционисана. Данас нападнути могу да се бране, имају бар део јавног мњења уза себе, а притекле би им у помоћ и међународне установе. Такође, никоме не прети дугогодишњи затвор.

Ви нисте били само критичар режима већ сте постављали питања и опозицији. Интелигенцију сте критиковали што је опортунистичка

неспремна на жртве

...

Пасивност, апатија, незаинтересованост – то нису мали греси у једном друштву које је очигледно у дубокој кризи. Желели смо да се тргну из дремежа сви они који су подлегли потрошачком менталитету, били заокупљени само каријером.

И сада је политичка моћ неопходан услов за стицање богатства, моћи и угледа, као и у Титовој Југославији

У СКЈ се улазило из жеље за напредовањем и

цитураћу вас

док је правих комуниста било све мање

јачала је професионална партијско

државна бирократија

**Данас у вишепартијском систему опет живимо у партијској држави
?**

Партија је тада личила на синдикат који штити бирократију. Сада се партије често понашају као акционарска друштва. Младим демократама могу само да предложим да пишу, говоре и раде – против пасивности, апатије, незаинтересованости...

(Разговарала **Љиљана Смајловић**)